

LA RECUPERACIÓ D'UNA FIGURA CABDAL DE LA IL·LUSTRACIÓ
MENORQUINA: ANTONI FEBRER I CARDONA (1761-1841)

«*Fué un humanista muy distinguido.*» Amb aquestes breus, però significatives, paraules, definia Joaquim M. Bover l'any 1868 Antoni Febrer, tot esmentant tan sols tres obres de la seva extensa producció.¹ En aquell moment, vint-i-set anys després de la seva desaparició, la discreció i el silenci que havien envoltat la seva vida semblaven perllongar-se en la memòria col·lectiva i abocar-lo a l'oblit. Només una sola referència és anterior a la de Bover: l'any 1857, el menorquí Juli Soler, autor de diverses gramàtiques angleses i d'una gramàtica de la llengua menorquina, en fa esment al pròleg d'una altra obra seva intitolada *Exposició de lo estad actual de l'agricultura en la Isla de Menorca*, on diu que seguirà les *Reglas de pronunciació y ortografía extractadas de la gramática de la llengua menorquina, escrita l'añ 1821 per D. Antoni Febrer y Cardona*.

Antoni Febrer i Cardona va néixer a Maó l'any 1761, en plena dominació francesa de l'illa de Menorca, en el si d'una família de l'alta burgesia illenca de prestigiosos comerciants i terratinents. Ben aviat es posà en contacte amb els corrents europeus de l'estètica neoclàssica i es doctorà en Dret a Avinyó, l'any 1784. El 1800 inicià la seva extensa i variada producció, que portarà a terme fins al 1840, pocs mesos abans de morir. Poeta, lingüista i lexicògraf, traductor i preceptista, Antoni Febrer es dedicà en cos i ànima a la seva obra amb una finalitat única: demostrar que la seva llengua, el català de Menorca, era vàlida per a ser utilitzada en la multiplicitat de registres que exigien tant la llengua popular dels diàlegs teatrals i de les cobles populars com el llenguatge científic dels tractats gramaticals, de la preceptiva i les obres didàctiques, així com de la llengua literària de la poesia culta i de les traduccions dels clàssics. La intensitat de la seva dedicació només es va veure interrompuda l'any 1811, en què fou escollit Vocal de la Junta Suprema de les Balears i es veié obligat a realitzar viatges periòdics a Mallorca, on ben aviat contactà amb personatges tan influents com Josep Togores, comte d'Aiamans, i entrà en els cercles d'estudiosos de la llengua mallorquina.

1. Vegeu BOVER, *Biblioteca de Escritores Baleares* (Palma, 1868; reimp. Barcelona, Curial, 1976), art. núm. 404 del vol. I. Les obres a què Bover fa referència són: *Principis Generals y particulars de la Llengua Menorquina de 1821*, *Diccionari menorquí-español-francès-llatí* (s.d.) i l'única obra impresa d'aquest autor, *l'Ezcercici d'el Via Crucis* (Maó, Vda. de Fàbregues, 1811). L'any 1878, Bernat Fàbregues, a la seva *Biblioteca de escritores*, recull de Bover aquestes mateixes dades.

No és feina fàcil descriure les causes del silenci que pesà sobre l'obra de Febrer, una obra no gens menyspreable pel que fa al nivell literari i a les aportacions lingüístiques. Davant nostre s'obren alguns interrogants encara per resoldre: per què, essent un escriptor tardà, el món sobre el qual basteix la seva producció és encara el de la Il·lustració i el Neoclassicisme, és a dir, el món de la seva joventut?²; per què, d'entre més de seixanta manuscrits, només va veure publicada una obra, i menor? Encara que, molt possiblement, la resposta al primer interrogant determini en part la resposta del segon, pensem que hi ha altres factors que poden donar una mica de llum a tot plegat. En primer lloc, sembla que les còpies manuscrites de les obres de Febrer van tenir una certa difusió, en vida de l'autor, entre els cercles culturals menorquins i mallorquins; aquesta difusió «natural» potser explicaria l'existència de manuscrits d'Antoni Febrer entre els papers de Milà i Fontanals.³ Ultra això, ens han arribat diversos testimonis del desig que tenia Febrer de veure publicades algunes obres i de les dificultats insalvables que van impedir-ho, lligades a la impossibilitat d'imprimir en català i a l'especial ortografia de l'autor, que exigia «motllos» especials d'impremta. Diu Febrer: «El millor medi m'apareix que seria donar la gramàtica à l'impremta... per axó li agrahiría molt si V.S. tenguèss la bondad de fèr-me sebrer si à Mallórca hi hauría algún impressòr que vulguèss imprimir-la per conte sèu, en cuio cas jo li cediría el manuscrit... Aquí no es pód fer imprimir res en menorquí, puisque còm los impressòrs no es póden prometre gaire despátx, fan pocs eczemplars, y per consequènt carrègan de preu, lo que fá que tinien ménos despátx».⁴ Pel que sembla, fou precisament l'opció de Febrer per la llengua pròpia la causa que li va impedir veure impresa la seva obra: la castellanització de l'illa havia començat l'any 1783, amb la dominació borbònica, i es va anar imposant, d'una manera gradual, en autors illencs tan coneguts com Joan Ramis o Vicenç Albertí. Però cal no oblidar que les noves temàtiques literàries —èpiques i històriques— i àdhuc l'ús del castellà com a llengua de cultura, eren símptomes que la doctrina del Romanticisme començava a despuntar. Era com si Febrer, enyorat de la Menorca pletòrica del Neoclassicisme català, volgués perllongar a través dels seus escrits el «període menorquí de la literatura catalana».⁵

La primera referència a Febrer en el nostre segle la trobem en el llibre *Varia* (Barcelona 1905) de J. Pin i Soler, reproduït parcialment a «La Pàgina Menor-

2. Diu Joaquim Molas: «Quan A. Febrer i Cardona va morir el 1841, el món dins el qual s'havia format i per al qual havia construït la seva obra s'havia, ja, ensorrat. De fet, en aquell moment, els ideals de la Il·lustració eren un programa del passat que calia oblidar» (*Les Jornades sobre Antoni Febrer i Cardona i el procés de recuperació del grup il·lustrat menorquí*, conferència pronunciada en l'Acte de Clausura de les *Jornades sobre Antoni Febrer i Cardona i la cultura de la Il·lustració* el 13 de setembre de 1991).

3. L'estiu de 1960 Joaquim Molas descobria entre els papers Milà, que es conserven a la Biblioteca Menéndez Pelayo de Santander, dos manuscrits poètics que, més endavant, foren identificats per Jordi Carbonell com a autògrafs de Febrer.

4. Fragment d'una carta d'A. Febrer al comte d'Aiamans (24-VIII-1824).

5. Demem aquesta denominació a Jordi Carbonell.

quina»⁶, un apartat que la revista quinzenal «El Bien público» dedicava a la cultura menorquina. «La Página Menorquina» començà a sortir el 22 de gener de 1927 sota els auspicis de Llorenç Lafuente Vanrell, el qual es proposà donar a conèixer la història, el folklore, i la poesia autòctona de Menorca. El 9 de juny de 1928 anuncia la publicació selectiva d'algunes composicions poètiques d'Antoni Febrer⁷ per donar-lo a conèixer als seus contemporanis: «...Poseemos aquí algunas composiciones inéditas del señor Febrer, que procuraremos insertar cuando sea posible y celebraremos que la divulgación de las producciones que se pudo salvar de las muchas que el laborioso menorquín dejó escritas, permita reconstruir los rasgos característicos de una personalidad interesante que fué harto infortunada en su aspecto literario, pues no logró en vida la consideración que se merecía, permaneció largo tiempo olvidada después de su muerte y muchas de sus obras manuscritas desaparecieron en nuestros días y en circunstancias lamentables...» A la «Página Menorquina» del set de juliol de 1928 hi surt reproduït un article publicat amb anterioritat al «Diario de Barcelona»⁸ que el seu autor, Josep M. Ruiz Manent, intitula *Un ignorado poeta menorquín*. Fa grans elogis del Febrer poeta, publica unes estrofes de la versió febreriana del *Tantum ergo* i del *Sacris Solemnis* i convida a la publicació de la seva obra: «...dentro del cuerpo paralítico, en la inteligencia y la imaginación colectivas embotadas, Febrer y Cardona tiene una enorme fuerza de severo estilo, una intuición poderosísima del arte de la poesía, y un atisbo de lo que la lengua catalana literaria ahora y los ensayos anteriores en los diferentes dialectos podía ser... Estas muestras de verso vigoroso y que recuerdan los mayores vigores que todavía tenían las hablas de los lugares apartados, invitan a publicar todo lo que quede de la obra del poeta menorquín, desgraciadamente malbaratada...»

L'any 1933, Francesc de Borja Moll repartia un prospecte sobre una «Biblioteca baleàrica de Llengua, Literatura, Història i Ciències» que anomenaria «Les Illes d'Or», que s'iniciava amb la llista dels principals col·laboradors, entre els quals podem llegir el nom de Llorenç Lafuente Vanrell. A continuació, es detallen els títols dels primers volums en preparació, encara en fase de projecte, entre els quals podem llegir «*Obres en vers d'Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*».⁹ És evident que Moll comptava amb l'ajut de Llorenç Lafuente per a la publicació de l'obra poètica de Febrer, però les circumstàncies històriques imminents i la mort del mateix Lafuente l'any 1936 feren inviable el projecte. Moll coneixia també el

6. El capítol en el qual s'esmenta a Febrer a partir de les paraules de Bover, el trobem el dia 14-II-1929.

7. Les primeres que publica Lafuente corresponen a una recopilació d'himnes litúrgics traduïts del llatí acabats el 1820. Més endavant, el 28-II-1929, publica poemes extrets d'un manuscrit ara desaparegut que duia per títol *Recopilació de diferents pessas de Poesia Menorquina y Llatina qu'en diferents ocasions y com per una especie d'entreteniment o de passe-temps, ja sie traduhint-las de Francès o de l'Español, ja sie inventad-las, es anad component D. Antoni Febrer y Cardona. Maó. L'añi d'el Señor 1805*.

8. Havia estat publicat en aquest diari el 22-VI-1928.

9. Vegeu J. MASSOT i MUNTANER, *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992), pgs. 262-265.

Diccionari menorquí-espanyol-francès-llatí de Febrer; ho sabem a través d'Antoni Amorós i Borràs, col·laborador en aquesta obra entre els anys 1948 i 1960.¹⁰ Molt probablement un manuscrit de l'obra havia estat a les mans d'aquests lexicògrafs, car l'empraren en l'elaboració del *Diccionari català-valencià-balear*, tal com consta a la bibliografia de l'obra.¹¹ No sabem del cert si Antoni M. Alcover va arribar a conèixer aquest manuscrit, ja que l'esment que fa de Febrer i la seva obra sembla extret directament de Bover.¹² Joan Corominas utilitza també una còpia del mateix manuscrit.¹³

Més enllà d'aquestes referències, més o menys tangencials, el gran «descobridor» i impulsor de la recuperació de la Il·lustració menorquina en general, i de Joan Ramis i d'Antoni Febrer en particular, ha estat i és Jordi Carbonell.¹⁴ Al llarg dels seixanta, realitza viatges periòdics a Menorca per visitar diverses biblioteques públiques i privades, una de les quals pertany a la família Victory de Febrer, on descobreix una gran part dels manuscrits i la biblioteca personal del nostre autor.¹⁵ Dos articles seus, *Notes sobre els Principis de la Lectura Menorquina de 1804* i *Antoni Febrer i Cardona i el Comte d'Aiamans, dues figures de la Il·lustració*,¹⁶ constituïren els primers estudis seriosos que posseïm, en els quals s'elaboren una primera biografia i un inventari de manuscrits, es publiquen —en apèndix— algunes cartes, pròlegs i poemes abans inèdits i s'aprofundeix especialment en la producció gramatical de l'autor. De la mà de Carbonell, Antoni Febrer entrarà dins la Història de la Literatura, de la lingüística, de la lexicografia i de l'humanisme catalans: Joaquim Molas en seleccionarà un sonet l'any 1969, a

10. Una carta del Sr. Antoni Amorós, datada a Palma el 25-X-91, que ens ha fet arribar l'ajuntament de Ciutadella, conté el paràgraf següent: «D'acord amb Francesc de Borja Moll i per impuls seu, vaig escollir com a tema de la meua Tesi Doctoral precisament el *Diccionari menorquí-espanyol-francès-llatí*, manuscrit d'Antoni Febrer i Cardona. Poc abans de la seva mort em recordà i insistí que continuàs la Tesi i em prometé que me la publicaria o, si preferia, sols el diccionari, encara inèdit».

11. Vegeu p. XLVIII del vol. I: «(Febrer Dicc.) Diccionari Menorquí, Español, Francés y Llatí. Manuscrit de 646 pàgs., sense nom, però escrit de lletra de l'escriptor menorquí Antoni Febrer (primèria del s. XIX)». La descripció correspon al manuscrit que es conservava fins fa pocs mesos a Ferreries, a la casa de la Srta. Àgueda Florit. Des de 1991 es conserva a la biblioteca de la casa Victory de Febrer de Maó.

12. En dóna la mateixa referència errònia «*Diccionario manual menorquín-castellano-latín*» que apareix a la *Biblioteca de Escritores Baleares* abans esmentada. Vegeu Antoni M. Alcover, «Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana», Tom VIII (1914-1915), p. 78.

13. En canvia l'abreviatura: «*DFebrer*». Vegeu p. XXIII de les «Indicacions bibliogràfiques» del vol. I del seu diccionari.

14. L'any 1964 impulsa el primer monogràfic que la revista «Serra d'Or» dedicà a Menorca i que oferí el primer estudi de conjunt sobre la literatura menorquina. Carbonell parteix dels estudis que realitzà Francesc Hernández Sanz durant els anys vint, tots ells publicats a la «Revista de Menorca», posteriorment agrupats en dos volums de la col·lecció Capcer (3 i 5), amb pròleg de Josefina Salord.

15. Les visites de Jordi Carbonell a Menorca varen tenir ressò a la premsa local. Vegeu, per exemple, l'article de J. T. P. (Joan Timoner Petrus) al «Diario de Menorca» (1-XII-1964) que duu per títol: *Febrer y Cardona, poeta*.

16. Vegeu *infra*, a la bibliografia.

una coneguda antologia de poesia catalana¹⁷ bilingüe; Antoni Comas l'inclourà en diversos apartats de la *Història de la Literatura catalana*¹⁸; Josep Massot, Germà Colon, Amadeu J. Soberanas i Mila Segarra tractaran alguns aspectes del lingüista i lexicògraf¹⁹; Jaume Medina i Josep Ll. Vidal²⁰ l'esmentaran com a humanista i traductor dels clàssics.

La creació de l'Institut Menorquí d'Estudis, l'any 1985, i la constitució de la seva secció de llengua i literatura van suposar una nova embranzida per als estudis sobre la Il·lustració illenca. Un dels fruits fou el primer monogràfic de la revista «Randa» dedicat a Menorca²¹, en el qual Ignasi Mascaró ens ofereix una aproximació al Febrer traductor dels clàssics llatins²². Uns anys més tard, a Ciutadella de Menorca, es torna a debatre la figura de Febrer com a representant d'una generació intermèdia entre Joan Ramis i Vicenç Alberti²³, i l'any 1990 es llegeix a la Universitat de Barcelona la primera Tesi Doctoral dedicada a Antoni Febrer en la qual es recullen alguns aspectes desconeguts de la seva biografia, un nou inventari de manuscrits i un catàleg de llibres de la biblioteca personal de l'il·lustrat, tot aprofundint en la seva vessant d'humanista i traductor dels clàssics.²⁴

L'any 1991 marca una nova etapa en els estudis febrerians: l'Institut Menorquí d'Estudis, de la mà del seu Secretari general Josep Miquel Vidal i de la Cap de la secció de llengua i literatura Josefina Salord, organitza l'«Any Febrer i Cardona». Aprofitant l'avinentsa del cent cinquantesim aniversari de la seva mort, s'organitzen actes culturals diversos i es preparen algunes publicacions encaminades a «salvar i transformar l'herència febreriana... Aprofundir en el coneixement de l'obra d'Antoni Febrer i Cardona —són paraules de Josefina Salord— es fa necessari, primer, perquè ens trobam segurament davant l'escriptor més destacat de la cultura catalana del primer terç del XIX i, encara més, davant un dels pocs escriptors de tota aquesta cultura que basteix tot un edifici ampli però coherent des d'una visió del món travessada per la voluntat pedagògica, educadora, i l'humanisme cristià. Segon, perquè, a través d'ell, se'ns poden revelar dimensions negligides del moment històric en què li tocà viure i que ell contribuï a configurar. Hi afegiria un tercer punt: perquè, sigui quina sigui la valoració històrica que se'n acabi fent, Antoni Febrer podrà establir un diàleg amb el nostre món actual sobre qüestions que encara ens afecten de

17. J. MOLAS i J. M. CASTELLET, *Ocho siglos de Poesía Catalana* (Alianza Bolsillo 216, 1969), ps. 74-76.

18. DE RIQUER/COMAS/ (11 vols.).

19. J. MASSOT, *Els mallorquins i la llengua autòctona* 2a ed. (Barcelona, Curial, 1985); COLON-SOBERANAS, *Panorama de la lexicografia catalana* (Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1986); M. SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana* (Barcelona, Empúries, 1985).

20. J. MEDINA, *Virgili en la literatura catalana*, «Faventia», 1/1 (1979), ps. 42-62; J. L. VIDAL, *Presenza di Virgilio nella cultura catalana*, dins *La Fortuna di Virgilio* (Napoli 1983), p. 441.

21. El títol del monogràfic és *Cultura i història a Menorca*, núm. 21 (Barcelona 1987).

22. Vegeu *infra*, a la bibliografia.

23. Dins del cicle *La cultura de la Il·lustració, una proposta de debat* (21 i 22-VII-89), organitzat per l'IME.

24. Vegeu-ne referència a la bibliografia.

ple: aquelles que, partint de la nostra llengua pròpia catalana, malden encara per la construcció d'espais culturals que permetin una síntesi, universalitzadora, entre la dinàmica de dins i la de fora del microcosmos menorquí.²⁵

L'«Any Febrer i Cardona» impulsà la publicació d'obres directament relacionades amb l'autor, com ara *Antoni Febrer i Cardona: la paraula salvada*²⁶, assaig de caràcter divulgatiu sobre la personalitat, els interessos culturals i l'obra literària i lingüística de l'il·lustrat menorquí, amb una selecció de textos representatius i *Les Bucòliques de Virgili traduïdes per Antoni Febrer*, una edició facsimilar, així com d'altres obres relacionades amb el món de la Il·lustració menorquina, com *Societat Maonesa. Resolucions i operacions (1778-1785)*. A la presentació oficial d'aquestes publicacions, de caràcter institucional, s'afegiren conferències de caràcter més divulgatiu als Instituts d'Alaior i de Ciutadella.²⁷ El mateix impuls propicià l'aparició d'un segon monogràfic sobre Menorca a la revista «Serra d'Or» el mes de juny i la celebració d'unes «Jornades Antoni Febrer i Cardona i la cultura de la Il·lustració» que es convertiren en el nucli veritable de tots els actes commemoratius. Les «Jornades» se celebraren a Ciutadella i a Maó els dies 9 al 13 de setembre de l'any 91 amb la voluntat de ser un punt de trobada d'especialistes i estudiosos per tal de tractar i aprofundir l'obra de l'autor maonès i els marcs històrico-cultural, literari i lingüístic en què es va produir. Les ponències que s'hi presentaren varen girar entorn d'aquests tres eixos: pel que fa al *marc històrico-cultural*, l'historiador Germà Coll tractà el tema de la premsa illenca de la primera meitat del XIX, i el professor Ignasi Terrades parlà sobre el conservadorisme europeu en l'època de Febrer i Cardona. En el *marc literari i lingüístic*, fou llegida una ponència d'Albert Rossich sobre els conceptes de Rococó i Neoclassicisme, August Bover parlà de les relacions entre la literatura vuitcentista de la Catalunya Nord i la de Menorca, Manuel Jorba apuntà interessants suggeriments per a una nova definició del terme «Renaixença», Joan Mas i Vives presentà alguns poemes inèdits del comte d'Aiamans i Jordi Ginebra parlà de gramàtica i ensenyament en el tombant del segle XVIII al XIX. Finalment, en el *marc de l'obra d'Antoni Febrer i Cardona*, Maria Paredes –autora d'aquesta crònica–, Enric Cabra, Antoni Joan Pons i Josefina Salord, tots ells membres de la secció de llengua i literatura de l'Institut Menorquí d'Estudis, tractaren, respectivament, sobre les traduccions dels clàssics llatins, les versions teatrals i les principals línies de la producció lingüística i poètica de l'autor. Del contingut d'aquestes «Jornades», més enllà de l'ampli ressò que va tenir en la premsa local i en la del Principat, en resten una crònica a la «Revista de Catalunya»

25. Fragment de l'article de presentació de l'any «Febrer i Cardona» de Josefina SALORD, aparegut al «Diario de Menorca» el mes de juliol de 1991.

26. Vegeu referència completa d'aquesta i de les altres publicacions relacionades a continuació *infra*, a la bibliografia.

27. L'«Any Febrer i Cardona» s'inaugurà oficialment el 26-III-1991 a la Seu del Consell Insular de Menorca. Les darreres dues publicacions esmentades es presentaren a l'Ateneu de Maó el 12-IX-1991. Les conferències divulgatives es pronunciaren el 22-IV-1991.

(novembre de 1991) i un monogràfic de la revista «Randa» (1992) intitulat *Antoni Febrer i Cardona i la cultura de la Il·lustració*.

Encara dos actes més s'inscriviren en el marc de l'«Any Febrer i Cardona» el primer fou la lliçó inaugural del curs acadèmic 91-92 de l'Ateneu de Maó que pronuncia Josefina Salord, amb títol *Presències de l'espiritualitat il·lustrada a Menorca*, en la qual tractà, entre d'altres aspectes, el reformisme il·lustrat d'Antoni Roig i l'espiritualitat il·lustrada d'Antoni Febrer,²⁸ i l'altre l'emotiu Homenatge a Jordi Carbonell –celebrat a l'Ateneu de Maó el 8 de novembre d'aquest mateix any– en el decurs del qual l'Institut Menorquí d'Estudis s'adheria a la Miscel·lània d'Estudis que ja li havia estat oferta a Alacant dos mesos abans per l'AILLC i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Aquest homenatge, que ha recollit en separata especial la «Revista de Menorca»,²⁹ anava dirigit –en paraules de Josep Massot– «a un home de país, una persona lliurada en cos i ànima al servei de la llengua, de la literatura i de la cultura catalanes en general, amb una dimensió política que l'ha duit a ocupar llocs de responsabilitat i a donar la cara en moments que era més còmode tancar-se en la torre d'ivori d'un suposat exili interior...» Ara, Jordi Carbonell és l'ànima de dos projectes de publicació relacionats amb Febrer i Cardona i que s'estan duent a terme a través de l'Institut d'Estudis Catalans: el primer, en fase d'elaboració, és l'edició tan esperada del *Diccionari menorquí-espanyol-francès-llatí* i l'altre, en preparació, és la publicació de l'obra gramatical inèdita de l'autor i de l'edició facsimilar dels *Principis de la lectura menorquina* (Maó 1804) de Joaquim Pons i Cardona.

Realment, no deixa de ser una coincidència prou reveladora que l'acte d'homenatge a Jordi Carbonell hagi tingut lloc en el marc del cent cinquantesim aniversari de la mort d'Antoni Febrer i Cardona, un menorquí amb el qual, salvat el temps, comparteix una fidelitat inalterable a la llengua i a la cultura del país.

MARIA PAREDES I BAULIDA
Institut Menorquí d'Estudis

Bibliografia bàsica sobre Antoni Febrer i Cardona

- CABRA, Enric, *La traducció de La Creació de Haydin feta per Antoni Febrer i Cardona*, «Miscel·lània Jordi Carbonell» 4: «Estudis de llengua i literatura catalanes», XXXV (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992).
- — *Els drames de Le Jay traduïts per Antoni Febrer i Cardona: una primera lectura*, «Randa», 31 (1992), ps. 21-34.
- CARBONELL, Jordi, *Notes sobre els Principis de la Lectura Menorquina de 1804*, «Estudis Romànics», VIII (1961-66), ps. 195-214.

28. Ha estat publicada a la «Revista de Menorca», IV (1991), ps. 489-508.

29. Les intervencions d'Andreu Murillo, Josefina Salord, Maria Paredes i Josep Massot es recullen també al número corresponent al 4rt. trimestre de 1991 de la «Revista de Menorca» (ps. 559-570).

- *Antoni Febrer i el Comte d'Aiamans, dues figures de la Il·lustració*, «BRABLB» XXXIV (1971-72), ps. 87-146.
- CARBONELL, Jordi, *Els gramàtics i lexicògrafs menorquins anteriors a F. de B. Moll*, dins *Jornades de la Secció Filològica de l'I.E.C. a Menorca* (Menorca, 1994), ps. 57-76.
- GINEBRA, Jordi, *Llengua, gramàtica i ensenyament en el tombant del segle XVIII al XIX*, «Randa», 31 (1992), ps. 51-64.
- *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona* (en premsa). Premi «Francesc de Borja Moll» I. M. E.
- MASCARÓ, Ignasi, *Les traduccions llatines d'Antoni Febrer i Cardona*, «Randa», 17 (1985), ps. 65-76.
- MOLAS, Joaquim, *Les jornades sobre Antoni Febrer i Cardona i el procés de recuperació del grup il·lustrat menorquí*, «Randa», 31 (1992), ps. 143-151.
- MURILLO, Andreu, *La societat menorquina en temps d'Antoni Febrer i Cardona*, «Randa», 32 (1992), ps. 5-40.
- PAREDES, Maria, *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)*. Tesi Doctoral inèdita. U.B. (1990).
- *Antoni Febrer i Cardona, traductor d'Horaci: una versió de Carmina I, 4*, «Miscel·lània d'homenatge a Joan Bastardas», IV: «Estudis de llengua i literatura catalanes», XXI (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990), ps. 49-60.
- *Antoni Febrer i Cardona: la paraula salvada*. Col. «Quaderns de divulgació», 2 (Institut Menorquí d'Estudis, 1991).
- *Antoni Febrer i Cardona, una figura singular de la Il·lustració menorquina*, «Revista de Menorca» (1991), ps. 51-59.
- *Notes sobre una versió literària dels Salmos feta a Menorca el 1840*, «Miscel·lània Jordi Carbonell», 2: «Estudis de llengua i literatura catalanes», XXIII (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991), ps. 45-85.
- *Antoni Febrer i Cardona i el mestratge dels clàssics*, «Randa», 31 (1992), ps. 7-19.
- Pròleg a l'edició facsimilar de *Les Bucòliques de Virgili traduïdes per Antoni Febrer i Cardona. Maó 1808* (Bacelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991).
- *Antoni Febrer i Cardona o l'actualitat d'un llegat*, «Serra d'Or» (juny 1991), ps. 33 i 34.
- PONS, Antoni Joan, *Antoni Febrer i Cardona i la llengua: aspectes generals*, «Randa», 31 (1992), ps. 51-64.
- SALORD, Josefina, *Presències de l'espiritualitat il·lustrada a Menorca*, «Revista de Menorca», IV (1991), ps. 489-508.
- *Les odes sagrades de J. B. Rousseau segons Antoni Febrer i Cardona: la poesia com a llenguatge de Déu*, «Randa», 31 (1992), ps. 35-50.
- SALORD, Josefina i TAYADELLA, Antònia, *Les jornades Antoni Febrer i Cardona: una síntesi de la dinàmica de l'Institut Menorquí d'Estudis*, «Revista de Catalunya», 57 (novembre 1991), ps. 58-62.